

GRIGORE ANTIPA ȘI VASILE PĂRVAN — PROMOTORII UNEI MUZEOGRAFII ȘTIINȚIFICE ÎN ISTORIA NATURALĂ ȘI ARHEOLOGIE

dr. PANTE GHERGHEL

Progresul oricărui domeniu de activitate este condiționat de un complex de factori dintre care tradițiile pot exercita o imensă acțiune stimulatorie. Tradițiile reprezintă un adevărat tezaur dobândit prin trudă și o reală temelie pe care prezentul are menirea de a clădi mai departe.

Chiar dacă tradițiile muzeologiei românești nu au vechimea celor din alte părți ale lumii, ele sînt tradiții bogate, ilustrate printr-un șir de realizări și nume de mare prestigiu internațional.

În acest sens ne permitem să relevăm, în primul rînd, contribuția lui Grigore Antipa, de a cărui activitate este legată evoluția, între 1893 și 1944, a muzeului care din 1932 îi poartă numele: „Muzel de Istorie Naturală „Grigore Antipa” din București. Încă în primul sfert al veacului nostru, Antipa a reușit să impună acest așezămint cultural-științific la loc de frunte în Europa, cu toate că zestrea muzeului în momentul cînd i-a preluat conducerea era reprezentată de un număr restrîns de colecții.

Concepția sa despre organizarea muzeelor avea puternice accente de originalitate. A fost inițiatorul dioramelor cu fond pictat, elemente de mare efect artistic în muzee, dar și cu un însemnat potențial instructiv-educativ. Cît privește exponatele individuale, era adeptul valorificării maxime atît științifice cît și estetice, iar în expunerea lor a evitat aglomerarea. De asemenea, este bine

să ne reamintim că Antipa și-a desfășurat multă vreme activitatea la muzeu cu un număr restrîns de colaboratori, iar lipsa de personal a suplinit-o implicîndu-se direct, cu toate energiile în colectarea materialului și la prepararea lui.

În paralel cu muzeologia a desfășurat și o laborioasă muncă de cercetare. De la început era stăpînit de ideea de a pune bazele științifice ale valorificării bogățiilor din apele țării noastre, în primul rînd a peștelui din Dunăre, zona inundabilă a acesteia, din Deltă și Marea Neagră. Studiile efectuate în acest sens i-au permis identificarea factorilor care condiționează producția de pește, precum și mecanismul lor de acțiune. De asemenea cercetările întreprinse l-au condus la propunerea unor lucrări de ameliorare în lunca inundabilă și Delta Dunării, lucrări care în parte au fost concretizate și s-au soldat cu însemnate creșteri ale producției de pește.

Temeinicia cu care a lucrat face ca o bună parte din realizările sale în domeniul hidrobiologiei să fie și astăzi de mare actualitate. Fiind discipol a lui Ernst Haeckel, fondatorul ecologiei, Antipa avea însușită concepția ecologică care și-a pus pecetea asupra studiilor sale. Această concepție se află expusă sintetic într-un fragment din discursul său de recepție la Academie: „*Biologia modernă trebuie să studieze cu deamănuntul nu numai raporturile dintre mediu și organisme, ci și raporturile în care trăiesc*

Vasile Părvan

Grigore Antipa

aceste organisme între ele, asociațiile și comunitățile de viață ce le formează ele între dînsele și raporturile dintre aceste biocenoze considerate ca unități biologice de mediu". Deosebit de important este că Antipa pune accentul pe biocenoze ca unități biologice ale mediului. Pierzindu-se din vedere acest fapt, în deceniile următoare s-au săvârșit împotriva naturii acțiuni deosebit de grave. Astfel o lungă perioadă, în acțiunile de combatere a dăunătorilor, în special a insectelor, s-au utilizat insecticide neselective (DDT-ul etc.) prin care s-a urmărit distrugerea totală a dăunătorilor, neglijându-se faptul că speciile de animale nu pot fi privite într-un mod simplu ca dăunătoare sau folositoare, ci ca elemente de structură a biocenozelor, de care depinde buna funcționare a acestora. Exterminarea unei specii poate avea consecințe pozitive imediate asupra producțiilor agricole, dar în viitor pot apărea efecte negative care anulează cîștigul imediat, provocînd nu

de puține ori adevărate dezastre ecologice.

Contribuțiile în domeniul hidrobiologiei nu se rezumă numai la opera sa teoretică și practică, ci și la numeroșii colaboratori care s-au format în preajma sa, constituind o redutabilă școală ce o regăsim prin alți reprezentanți și în zilele noastre.

Antipa, biologul, era și un bun economist, însușire dovedită cu prisosință în activitatea desfășurată la conducerea Pescăriilor Statului. Însuși titlul discursului său de recepție la Academie rostit în 1912 rezumă aceste două preocupări: „Cercetările hidrobiologice în România și importanța lor științifică și economică”. De activitatea sa se leagă și începutul exploatării stufului din Deltă, acțiune în care vedea o importanță sursă de venit.

Gama preocupărilor sale era completată de interesul manifestat în problemele de sociologie, interes care își avea apogeul în chestiunea pescarilor din Deltă,

a căror viață s-a străduit să o îmbunătățească în pofida intereselor potrivnice ale unor politicieni ai vremii. Și în domeniul social ca și în cel al profesiei sale era un om de acțiune, de o moralitate desăvârșită, care a stinjenit pe mulți dintre contemporanii săi angrenați în acțiuni nedrepte. După inaugurarea noului edificiu al muzeului (1908), îl găsim integrat în mișcarea de culturalizare și răspindire a științei în rindul celor lipsiți de acces la bunurile spirituale. În acest sens se solidarizează cu cei mai prestigioși reprezentanți ai intelectualității românești din acea vreme (N. Iorga, Spiru Haret, V. Pârvan, D. Gusti etc.), care vedeau în emanciparea culturală a poporului o apreciazabilă sursă de energie de care depinde înseși unitatea și progresul neamului. La reușita expunerilor făcute cu acest scop în muzeu a contribuit și harul pedagogic prin care a surprins mai ales pe aceia care știau că nu desfășura și activitate didactică la universitate. Antipa și-a impus în cadrul muzeului un rol foarte complex, fiind până astăzi cel mai strălucit model al muzeologului român din domeniul științelor naturii, creator de școală și în acest domeniu.

Nu s-a implicat în vreo activitate politică, dar era de părere că politicienii trebuie să se documenteze cu sprijinul specialiștilor în diverse probleme pentru a fi în măsură să apere pe plan internațional drepturile țării.

Activitatea sa a mai fost orientată, încă din primul deceniu al secolului nostru, și în direcția ocrotirii naturii, mai tirziu alăturându-se altor doi renumiți biologi, Emil Racoviță și Alexandru Borza. El este autorul primului proiect de lege pentru ocrotirea păsărilor din țara noastră. Legea pescuitului concepută de același Antipa (aprobată în 1896) stipula și ea măsuri de protecție a peștelui prin interzicerea pescuitului în perioada migrației de reproducere și depunere a icrelor în special în cazul sturionilor. În 1910, cu ocazia Congresului Internațional de Zoologie de la Graz, a fost ales în Comitetul mondial pentru protecția naturii, constituit cu acea ocazie.

O problemă care poate prezenta interes în cazul lui Antipa, ca și a altor personalități proeminente ale științei, culturii sau artei românești este aceea de a înțelege cum a fost posibil ca într-o viață de om să realizeze o operă atât de vastă. În cazul său este vorba în primul rînd de o înzestrare naturală deosebită pe care a cultivat-o cu asiduitate întreaga viață. Nenorocului de a rămîne orfan la vîrsta de 7 ani (1874) i-a urmat șansa de a-și face școala, începînd cu clasele primare și încheind cu doctorantura, sub îndrumarea unora dintre cei mai competenți dascăli ai vremii sale. Să amintim doar că, în timpul studiilor liceale la Institutele Unite din Iași, i-a avut profesori pe Grigore Cobălcescu la științele naturale și pe Petru Poni la chimie și fizică, iar în timpul studiilor universitare, la Jena, pe Ernst Haeckel, cel mai renumit zoolog al timpului său. La Jena, încă din anul I de studii (1885), este numit asistent la laboratorul de fizică. Aceasta era o recunoaștere nu numai a pregătirii tinărului student, dar și a școlii ieșene și implicit a remarcabilelor tradiții ce se constituiau în școlile românești încă la acea vreme. În conturarea personalității viitorului savant a avut un rol însemnat și atmosfera elevată din cele două centre universitare: Iași și Jena. Mai trebuie menționat că mediul școlar la toate nivelurile sale avusese o marcantă notă de familiaritate, Antipa bucurîndu-se de o prețuire specială din partea profesorilor săi.

Legat de pregătirea profesională, înainte de a se reîntoarce în țară în 1892 a făcut cîteva stagii de pregătire la trei stațiuni zoologice renumite (Ville franche-s-Mer, Helgoland și Neapole) lucrînd alături de o serie de zoolog reputați. Acest ansamblu de factori a făcut ca la încheierea studiilor să fie un cercetător format, capabil să rezolve multe probleme pe care le ridică investiția hidrobiologică și muzeologia, domenii de lucru asupra cărora se hotărîsese înainte de a reveni în țară.

Numeroasele congrese internaționale (de pescărie, de zoologie, de agricultură) la care a participat, relațiile întretinut

cu stațiunile de cercetări marine, cu muzee și oameni de știință de pretutindeni au reprezentat și ele un factor semnificativ care a concurat la împlinirea operei sale. Dar imaginea cauzelor care au contribuit la realizarea operei sale ar fi incompletă dacă nu am remarca tenacitatea exemplară cu care întreaga viață s-a dăruit muncii.

Istoria muzeologiei românești reține însă multe nume de prestigiu care s-au ilustrat și în activitatea didactică, posteritatea păstrind imaginea unor admirabili profesori, oameni de știință și cultură. Un astfel de nume este cel al lui Vasile Pârvan savantul cărui neamul nostru românesc îi datorează o primă descifrare a istoriei strămoșilor săi, dacii.

Personalitatea sa era atât de complexă, iar creația atât de incitantă încât la mai bine de o jumătate de veac de la trecerea sa în lumea umbrelor se continuă seria eseurilor, a studiilor ample, a monografiilor și evocărilor despre profesorul și omul care a fost. Opera sa polarizează interesul actualității și printr-o originală și profundă vibrație poetică. Trecerea timpului pare a-i spori strălucirea atât omului cit și creației sale.

În afară de calitatea de profesor, membru al Academiei Române, la numai 29 de ani, director al Școlii Române din Roma, înființată la sugestia sa, în 1920, V. Pârvan a fost și director al Muzeului Național de Antichități din 1910 până la trecerea sa în neființă în 1927. Asemenea colegului său de Academie (Antipa), Pârvan a fost întemeietor de școală, școala românească de arheologie, care continuă până în zilele noastre tradițiile fundamentate de făuritorul ei. Înalta valoare a celor două școli, de arheologie și hidrobiologie, s-a datorat criteriilor severe după care cei doi savanți și-au ales colaboratorii. Ei erau convinși de necesitatea cercetării colective în cadrul căreia să se poată afirma personalitatea fiecăruia, iar colaboratorii aleși erau cei mai valoroși, Pârvan și Antipa nesuferind de teama de a fi eclipsați, deoarece sirguința lor era neobosită.

Școala de arheologie creată de Pârvan este legată de Muzeul Național de Anti-

chități. Nereușind să rezolve chestiunea spațiului necesar, deși strădaniile sale au fost necurmate, Pârvan a imprimat muzeului mai mult o funcție de cercetare, rolul expozitiv trecînd în planul al doilea. Reușita lui Antipa de a avea, în aceeași epocă un local corespunzător apare, în raport cu insuccesul lui Pârvan, ca o șansă excepțională pentru evoluția muzeelor de istorie naturală din țara noastră. În compensație, Pârvan a organizat o bogată rețea muzeală în toată țara pe care s-a sprijinit în descoperirea, conservarea și cercetarea arheologică. Distrugerea unor monumente antice, instrăinarea unor prestigioase vestigii străvechi au determinat pe istoric să desfășoare încă de la începutul activității sale o rodnică acțiune de protecție a acestora, reușind în unele locuri să instituie pază. Implicarea muzeelor în problemele de ocrotire, fiecare cu specificul său, se dovedește și astăzi o acțiune extrem de stringentă.

Preocupările celor doi oameni de știință aveau ecou reciproc în sufletele lor. În cadrul Academiei, ei se alătură în folosul culturii românești. Astfel, în 1914, Antipa pledează în favoarea subvenționării de către această înaltă instituție a cercetărilor de arheologie întreprinse de colegul său în zona Dobrogei, zonă care biologului îi era bine cunoscută și sub aspect arheologic. Altădată, istoricul este cel care susține inițiativele lui Antipa. Astfel în legătură cu propunerile făcute de acesta referitoare la organizarea muzeelor în România, Pârvan remarca: „Statul nostru a avut pînă acum feluri înainte de toate politice. Statul viitor trebuie să aibă feluri prin excelență culturale”.

Sub aspectul inițiativelor, cei doi savanți rămîn în amintire și prin întocmirea hărții hidrografice a Deltei Dunării (Antipa) și a hărții arheologice a României (Pârvan), instrumente de primă importanță în cercetările efectuate în cele două domenii.

În afară de a fi emanația unei minți superioare, opera lui Pârvan este și rezultatul efortului împins pînă la sacrificiul de sine, sub acest aspect rămînînd o pildă supremă în istoria culturii noastre.

Chiar și numai aceste două succinte evocări demonstrează elocvent mai întâi că istoria muzeologiei este parte integrantă a științei și culturii românești iar în al doilea rând că elaborarea unei astfel de istorii este efectiv necesară pentru o mai temeinică cunoaștere și fructificare a tradițiilor noastre.

BIBLIOGRAFIE

- BĂNCILĂ, V., *Portrete și semnificații*, Colecția „Capricorn” 1987, 126–166
BĂRCĂ, Gh., BĂCESCU, M., *Grigore Antipa*, Ed. Științifică, București, 1969
CĂLINĂSCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1986, 949–951

- HOLBAN, M., *Amintiri de la cursul lui Vasile Pârvan*, „Rev. de istorie și teorie literară”, 1–2, 1989, 228–233
MOTAȘ, C., *Grigore Antipa*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961
PÂRVAN, V., *Dacia*, Ed. Științifică, București, 1972
PÂRVAN, V., *Getica*, Ed. Meridiane, București, 1982
VETIȘANU, V., *Vasile Pârvan, idealul uman și valorile vieții*, Ed. Albatros, București, 1983
VIJEU, T., *Melancolia erudită*, Ateneu, 8, 1989
VULPE, R., *Vasile Pârvan, Directorul Muzeului Național de Antichități*, „Rev. muzeelor”, 4, 1967, 312–318
ZUB, Al., *Vasile Pârvan, Corespondență și acte* [Ed. Minerva, București, 1973
ZUB, Al., *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, Ed. Sport-Turism, București, 1983

RÉSUMÉ

L'auteur évoque concisément certains aspects de l'activité des deux hommes de science roumains, qui se sont remarqués par leurs contributions dans le développement de la muséographie,

Grigore Antipa – dans le domaine de l'histoire naturelle, et Vasile Pârvan – dans le domaine de l'archéologie.